

door **Levi van Dam**
en **Maurits Struik**

JIM

werkt

Stephen denkt na over de vraag of hij iemand kent, die hem inspireert of naar wie hij toe kan voor advies. Die vraag had hij niet zien aankomen. Ze gingen het toch hebben over zijn problemen op school en thuis? Waarom moet er dan eerst iemand anders bij komen? Het gaat toch niet goed tussen hem en zijn moeder, moeten ze daar niet op ingaan zoals al die andere hulpverleners ook deden? Dit artikel beschrijft een aanpak in ontwikkeling: de JIM-aanpak. Hierbij wordt intensief samengewerkt met steunfiguren uit het sociaal netwerk. Het lopende onderzoek richt zich op de vraag wat deze steunfiguren en de gezinsleden nodig hebben om optimaal samen te werken met professionals.

Stephen is zestien en dreigt uit huis geplaatst te worden. Om dit te voorkomen, wordt de JIM-aanpak ingezet: een nieuwe werkwijze die formele en informele betrokkenheid met elkaar verbindt en bestaande verbindingen in het sociaal netwerk verstevigt. JIM staat voor Jouw Ingebrachte Mentor en is de oom, tante, buur of opa die door Stephen zal worden aangewezen als informele mentor. Deze persoon fungeert als vertrouwenspersoon en waar nodig vertegenwoordiger. Als vertrouwenspersoon wordt hij gevraagd om Stephen op verschillende terreinen ondersteuning te bieden: emotioneel (een luisterend oor bieden), conceptueel (meedenken over belangrijke keuzes en plannen), moreel (vormgeven van opvoedwaarden) en praktisch (vervoer, spullen, time-outplek, enzovoort). Als vertegenwoordiger wordt de JIM gevraagd professionals en ouder(s) te adviseren over de behandeling. Deze heeft namelijk een eigen perspectief op de aanwezige gezinsproblematiek, kan in tijden van crisis fungeren als neutrale vertegenwoordiger van het gezin, vanuit zijn autoriteit professionals ruimte bieden om hulp te verlenen en een ingang vormen naar andere relevante netwerkleden. De professionals die werken met de JIM-aanpak zijn specialisten uit de jeugd- en opvoedhulp, psychiatrie, verslavingszorg en zorg voor licht verstandelijk beperkten. De aanpak beoogt een alternatief te zijn voor een deel van de 'traditionele' residentiële behandeling en wordt toegepast bij jongeren voor wie een uithuisplaatsing dreigt.

Behandel- en netwerkmotivatie

Professionele betrokkenheid vanuit de JIM-aanpak betekent dat de professional niet alleen gericht is op het vergroten van de behandelmotivatie. Naast de behandeling die de professional biedt (bijvoorbeeld gezinsgesprekken, cognitieve gedragstherapie of andere therapeutische gesprekken), werkt hij aan het verbeteren van het functioneren van het sociaal netwerk (zoals familie, burens en vrienden). Het traject start met werken aan het vergroten van zowel de behandel- als de netwerkmotivatie. Met netwerkmotivatie wordt bedoeld: de bereidheid van het gezin om problemen met mensen uit hun sociaal netwerk bespreekbaar te maken en hen te vragen deze gezamenlijk op te lossen. Een eerste stap hierin is de jongere te vragen iemand uit het sociaal netwerk te benaderen die volgens hem en zijn ouder(s) kan fungeren als informele mentor. Zodra deze persoon akkoord is om deze positie te vervullen, worden de onderlinge samenwerking, de problematiek en de gewenste oplossingsrichting besproken. Daarna start pas de 'klassieke behandeling'; er vindt gezamenlijke besluitvorming plaats over de uitvoering en de verandingsdoelen en de onderdelen worden uitgevoerd (bijvoorbeeld huiswerkbegeleiding door JIM, gezinsgesprekken, traumabehandeling of kortdurende residentiële behandeling). Het traject wordt afgerond als het resultaat voldoende stabiel is, inclusief de samenwerking tussen het gezin en het sociaal netwerk.

Praktijk

LEVI VAN DAM EN
MAURITS STRUIK

Multidisciplinaire aanpak en de attitude van professionals

De werkwijze is in ontwikkeling sinds september 2013. In het eerste jaar is in 90% van de 78 deelnemende gezinnen de uithuisplaatsing afgewend, in 80% met een JIM. Tijdens dit eerste jaar zijn bij aanvang en afronding enkele ouders, jongeren, informele mentoren en professionals bevroegd op hun verwachtingen en ervaringen. Succesfactoren blijken te zitten in de multidisciplinaire en outreachende aanpak en de attitude van professionals. Die attitude zit wat ouders, jongeren en JIMs betreft in laagdrempelig contact, spreken in 'gewone mensentaal', het oprecht betrokken zijn, verschillende perspectieven bespreken en 'echt' luisteren naar wat het gezin wil. Het werken met een informele mentor doet een beroep op de aanwezige mogelijkheden in het sociaal netwerk, waardoor gezinnen hun sociaal netwerk ook beter benutten. De informele mentoren waarderen met name de goede bereikbaarheid, advisering en heldere uitleg van professionals en geven aan geen behoefte te hebben aan training of coaching door professionals.

Samenwerking formele en informele betrokkenheid

Teus is opa van Collin (15) en door zijn kleinzoon gevraagd JIM te worden (zie kader op pagina 43). De aanmeldingsreden

De hulpverlening richt zich de eerste tweeënhalve maand op het vinden van een informele mentor die door Collin en ouders geaccepteerd wordt. Collin geeft namelijk vanaf het begin aan dat hij zijn opa als JIM wil. Moeder wil dit niet gezien hun onderlinge relatie. Collin blijft volhouden: 'Als opa geen JIM kan worden, heeft het geen zin dat jullie hier zijn.' De gesprekken tijdens deze eerste fase gaan over de reden waarom moeder dit niet wil, waarom dit voor Collin zo belangrijk is en hoe opa dit alles ziet. Er wordt nog niet stilgestaan bij de problematiek en gewenste oplossingsrichting. De aandacht gaat naar het bewerkstelligen van een context waarin formele en informele expertise kunnen samenwerken. Na een bespreking met alle volwassenen over de voorwaarden die hiervoor nodig zijn, is er draagvlak voor de verdere behandeling.

Hierna is er nog vier en een halve maand samengewerkt met dit gezin. Er zijn relatiegesprekken gevoerd met ouders en de intergenerationele problematiek tussen moeder en opa is besproken. Opa Teus is in die periode een belangrijke steunfiguur voor Collin en adviseur voor professionals. Soms wees hij professionals terecht: 'Ik vind gewoon dat je een keer op tijd moet komen op dit soort afspraken. Ze zijn belangrijk voor ons, dan moet je niet te laat komen.' In de afrondende fase is door ouders, opa en oma besloten dat Collin niet meer naar het pleeggezin gaat, maar in de weekenden bij opa en oma verblijft. De samenwerking tussen opa en moeder is verbeterd. Zij hebben contact over hoe het met Collin gaat en moeder kan de adviezen van haar

'IK MOET EROP KUNNEN VERTROUWEN DAT JULLIE MIJ INFORMEREN OVER BELANGRIJKE ONTWIKKELINGEN, ANDERS DOE IK MEE VOOR SPEK EN BONEN'

is een dreigende uithuisplaatsing. Collin krijgt al van jongs af aan hulpverlening, volgt speciaal onderwijs en gaat in de weekenden naar een pleeggezin. Bij dit pleeggezin heeft Collin aan de bel getrokken: 'Als het thuis zo doorgaat, wil ik daar niet meer wonen.' Hij geeft aan dat er thuis aanhoudende ruzies zijn tussen hem en zijn stiefvader en tussen zijn ouders onderling. Eén keer is hij na een ruzie uit het dakraam geklommen en van huis weggelopen, zonder zijn ouders te vertellen waar hij was. De gecertificeerde instelling (voormalig Bureau Jeugdzorg) ziet dat de reeds ingezette hulpverlening onvoldoende resultaat oplevert. Zij maken zich zorgen over moeder en stiefvader en vinden dat die onvoldoende handvatten hebben om met Collins gedrag om te gaan. Ouders delen deze visie niet; moeder vindt dat er sprake is van ADHD en ASS-problematiek bij Collin. Het lukt de hulpverlening onvoldoende om aansluiting te vinden bij ouders over de aanwezige problematiek en gewenste oplossingsrichting.

vader aanhoren. Stiefvader praat meer en gaat spontaan bij zijn schoonouders langs. Opa Teus: 'Toen hij eindelijk ging praten, zag hij dat ik ook achter hem sta, niet alleen achter mijn dochter. En eerlijk is eerlijk: hij deed het nooit, maar nu voert hij hele gesprekken met ons.' Tussen ouders onderling gaat het goed. Ze hebben weer lol samen. Collin heeft minder strijd met zijn ouders, en als hij wegloopt, gaat hij langs opa. Die loopt vervolgens met hem mee naar huis om Collin te helpen verwoorden wat hem dwarszit.

Wat is belangrijk voor het gezin en de informele mentor?

De informele mentor is een nieuwe actor op het hulpverleningstoneel, hoe wil hij dat professionals met hem samenwerken? Daarover zijn de informele mentoren het snel eens: als eerste moet er sprake zijn van vertrouwen van de jongere in JIM. Anders werkt het niet. Er moet sprake zijn van

3 OPA'S OVER HUN JIM-SCHAP

Teus (67) heeft gewerkt in de facilitaire dienst en is inmiddels met pensioen. Hij is gedurende zes maanden actief betrokken geweest bij zijn kleinzoon Collin (15). Inmiddels is het traject afgerond en is hij naar eigen zeggen wat 'meer op de achtergrond'. Hij spreekt zijn kleinzoon nog wekelijks, dat was destijds twee keer per week. Als het in de toekomst achteruitgaat met Collin 'dan bel ik de hulpverlener weer op en moet zij ook weer aan de slag'.

Joop (65) is gepensioneerd na een jarenlange carrière in de justitiële jeugdinstelling Overberg. Gedurende zes maanden is hij actief betrokken geweest bij zijn kleindochter Esther (14). Om de week hadden zij hun gezamenlijke 'JIM-gesprek' om bij te praten. 'Esther heeft voor mij gekozen, ik was vereerd en koos voor haar. Voor mij is het belangrijk dat ik verschil kan maken tussen opa en JIM: als JIM hebben we afspraken gemaakt.

gelijkwaardigheid: 'Jij bent ergens goed in, maar ik ken ze al heel lang. Dat moet elkaar aanvullen.' Daarnaast vinden zij het van belang dat je elkaars positie leert erkennen. Opa Hans: 'Toen die leraar mij belde, was ik blij met het contact. Maar ik ben niet in de positie om te zeggen dat de

Bijvoorbeeld dat wat we bespreken tussen ons blijft, tenzij het onveilig wordt. Maar over opa-zijn maak je geen afspraken, dat ben je. Het mooie vind ik dat met dit concept het kind een luisterend oor heeft.' Inmiddels is het contact tussen hem en zijn kleindochter weer zoals altijd, 'maar natuurlijk houd ik wel een oogje in het zeil'.

Hans (71) heeft jarenlang gewerkt als administratief medewerker en geniet nu van zijn pensioen. Hij is sinds vier maanden JIM voor zijn kleinzoon Lars (15) omdat 'ik het gevoel had dat ik meer moest doen'. Het traject is nog volop aan de gang en hij heeft zo'n vier keer per week contact met en over zijn kleinzoon.

Wie fungeren als informele mentor? In het eerste jaar: familielid (44%); vriend van de jongere (17%); vriend van de ouders (12%); kennis (10%); buur (5%); collega van ouder(s) (3%); vrijwilliger (2%); ander type contactpersoon (7%).

maken in hun (informele) oplossingen. De dreigende uit-huisplaatsing is wat dat betreft een risico: die brengt veel zorg met zich mee, wat de professional verleidt om zaken over te nemen. Dit appel komt zowel vanuit het gezin als vanuit betrokken instanties. De professional dient te kun-

grens is bereikt. Dat moeten professionals doen. Ik kan hem uitleggen dat school belangrijk is.' Respect en openheid zijn ook belangrijke waarden, Teus: 'Ik moet er wel op kunnen vertrouwen dat jullie mij informeren over belangrijke ontwikkelingen, anders doe ik mee voor spek en bonen.'

Dit vraagt een andere houding en nieuwe vaardigheden van professionals. Allereerst vraagt het om een bescheiden houding over de eigen inbreng. Het vraagt om erkenning dat de informele mentor de jongere en gezinsleden goed kent. Dat hij als geen ander weet wat niet werkt, wat al geprobeerd is en vooral waar de mogelijkheid ligt om tot verandering te komen. De professional straalt dan ook uit dat hij zich graag wegwijs laat

Praktijk

LEVI VAN DAM EN
MAURITS STRUIK

nen balanceren tussen het verdragen van dit risico en het signaleren en bespreekbaar maken als er sprake is van acute onveiligheid. Dit doet hij dan altijd in samenwerking met ouder(s) en de informele mentor.

Het kan voor de gezinsleden moeilijk zijn om iemand te positioneren als JIM. Deze persoon hoort namelijk allerlei 'ins en outs' tijdens het traject. De spanning rond de dreigende uithuisplaatsing is hoog, jongere en ouder(s) voelen zich kwetsbaar. Gevoelens van schuld, schaamte en falen liggen aan de oppervlakte. Zeker als de jongere iemand kiest die in eerste instantie niet de keuze zou zijn van ouders, levert dit spanningen op. Het vraagt van de professional om midden in dit spanningsveld oog te hebben voor het welzijn en de functie van alle betrokken partijen. Hij begeleidt het samenwerkingsproces en verbindt het beste van twee werelden: informele expertise met formele expertise. In die volgorde. ★

DE INFORMELE MENTOR WEET ALS GEEN ANDER WAT NIET WERKT ÉN WAT AL GEPROBEERD IS

LEVI VAN DAM is orthopedagoog en als innovator werkzaam bij Youké en Spirit. Als buitenpromovendus bij de Academische Werkplaats Utrecht doet hij onderzoek naar de JIM-werkwijze. MAURITS STRUIK is sociaal-psychotherapeutisch verpleegkundige en systeemtherapeut bij Youké en werkzaam als kwartiermaker van de JIM-aanpak.

Meer weten over dit initiatief? Bekijk de website www.jimwerkt.nl, en houd uitgeverij Boom in de gaten: maart 2016 verschijnt daar het handboek.

Weten hoe opa Teus de samenwerking heeft ervaren? Bekijk een interview met hem en zijn dochter via: <http://bit.ly/1RRZGwh>

De auteurs bedanken hun collega's van Youké, Altrecht, ProPersona, Reinaerde, Amerpoort, Jellinek Gooi & Vechtstreek en Victas voor hun pionierende werkzaamheden en prof. dr. Micha de Winter, prof. dr. Giel Hutschemaekers en dr. Saskia Wijsbroek voor hun wetenschappelijke betrokkenheid.

LITERATUUR Hutschemaekers, G., Tiemens, B., & Smit, A. (2006). *Weg van professionalisering: Paradoxe bewegingen in de geestelijke gezondheidszorg*. Wolfheze: GRIP. • Kesselring, M., Winter, M. de, Horjus, B. & Yperen, T. van (2013). Allemaal opvoeders in de pedagogische civil society. Naar een theoretisch raamwerk van een ander paradigma voor opgroeien en opvoeden. *Pedagogiek*, 1, 5-20. • Schwartz, E.O.S., Rhodes, J.E., Spencer, R., & Grossman, J.B. (2013). Youth Initiated Mentoring: Investigating a new approach to working with vulnerable adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 52, 155-169. • Spencer, R., Tugenberg, T., Ocean, M., Schwartz, S.E.O., & Rhodes, J.E. (2013). Somebody who was on my side: A qualitative examination of Youth Initiated Mentoring. *Youth & Society*, 1-23.